

تبیین مدل خروج از بحران هویت در تیم‌های مجازی بر اساس دیدگاه امام خمینی (ره)

دکتر سعید صحت*

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۰۴/۱۲

حمید گل محمدی**

تاریخ تأیید مقاله: ۹۴/۰۵/۱۴

صفحات: ۵۷-۷۷

چکیده

در دوران کنونی اختلال شخصیت و بحران هویت یکی از مهمترین مشکلات جوامع توسعه یافته و در حال توسعه می‌باشد. این موضوع بویژه با ظهور تیم‌های مجازی در نتیجه توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در کسب و کارهای امروزی، یکی از چالش‌های اصلی سازمان‌ها می‌باشد. یافتن راهکاری برای خروج از بحران هویت در تیم‌های مجازی سؤال جدی تحقیقات بسیاری است. در این مقاله سعی شده است تا با بررسی آراء و نظرات امام خمینی (ره) راهکارهای خروج از بحران هویت مورد بررسی قرار گیرد. اندیشه‌های ایشان از چند جهت در این زمینه حائز اهمیت است (۱) احاطه ایشان بر منابع و متون و اندیشه‌های اسلامی و پرداخت مبسوط به موضوع مورد بحث و (۲) تجربه ایشان در برخورد با این پدیده در جامعه پیش از انقلاب. دو عامل خودباوری و استقلال فرهنگی مطابق با دیدگاه‌های حضرت امام، به عنوان عوامل خروج از بحران هویت در این تحقیق با استفاده از مدل معادلات ساختاری و تحلیل عاملی مورد آزمون قرار گرفت. نتایج بدست آمده نشان‌دهنده رابطه مثبت میان خودباوری و استقلال با هویت در تیم‌های مجازی است.

کلیدواژه‌ها: هویت، بحران هویت، تیم‌های مجازی، استقلال فرهنگی،
خودباوری

sehhat@yahoo.com

* استادیار دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبایی

** نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری مدیریت فناوری اطلاعات دانشگاه علامه طباطبایی

golmohammady@yahoo.com

مقدمه

فرآیند ارتباطی با تکیه بر فناوری اطلاعات و ارتباطات، ایجاد و توسعه ارتباطات مجازی را موجب شده است. ارتباطاتی که در آن تعامل متقابل افراد براساس شبکه‌های ارتباطی و بدون حضور فیزیکی در یک مکان صورت می‌پذیرد. ارتباط مجازی قادر است زوایایی از واقعیت را به تصویر بکشد که در غیر این صورت چنین ابعاد و زوایایی قابل مشاهده نبودند. ارتباطات مجازی با کنار نهادن عینیات و تأکید بر ذهنیات، شخص را با خود متزلزل و بی ثباتش روبرو می‌کند (ترنر، ۱۹۹۹). ارتباطات مجازی معلول یک تحول عظیم و مهم تکنولوژیک است که مفهوم زمان و مکان را عوض کرده و یک ارتباط همزمان بدون محدودیت‌های زمانی و مکانی فراهم آورده است، این روند تداوم و تمایز هویتی را بدون تکثیرها و تغییرها کم خواهد کرد (جن کینز، ۲۰۰۰).

با ورود فناوری اطلاعات، امروزه فرآیند ارتباطات و تعاملات شکل جدیدی به خود گرفته و مفاهیم و تعاریف رفتاری از ویژگی‌های زندگی سازمانی و گروهی تغییر یافته است. یکی از موارد رفتاری مهم بحث هویت فردی و اجتماعی است. هویت شرط لازم زندگی اجتماعی است و بدون چارچوبی برای تعیین هویت اجتماعی، انسان‌ها نمی‌توانند به صورت معنادار و پایدار با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (جن کینز، ۲۰۰۰). در نتیجه هویت یکی از ارکان اصلی شکل‌گیری و بقاء سازمان‌هاست. هویت با توجه به خصوصیات خود، تمایز و تداوم مبانی درک و هویت یابی خاصی را طلب می‌کند. حصول هویت و معنا در شرایطی ممکن است که افراد احساس کنند ثبات و تداوم دارند و در عین متمایز بودن از انسان‌های دیگر با برخی از آنها همانند و همبسته باشند. زندگی اجتماعی در عصر جدید و سازمان‌های نوین با درهم‌آمیختن منابع کسب هویت، باعث بروز بحران جدیدی به نام بحران هویت شده است. چنانچه میشل فوکو^۱ بیان می‌کند سلطه این شرایط بر

1- Foucault

زندگی اجتماعی بحران آفرین است به گفته او «ما در یک عصر هم‌کناری، عصر نزدیک و دور، عصر نزدیک هم بودن، عصر پراکندگی و تفریق هستیم» (فوکو، ۱۹۸۳). با توجه به اهمیت موضوع هویت و شناسایی عوامل بحران‌زا از این پدیده، هدف این مقاله شناسایی راهکاری برای کاهش بحران هویت در تیم‌های مجازی است. از این رو سعی شده است تا با بهره‌گیری از دیدگاه‌های امام خمینی (ره) و نظرات ایشان در رابطه با راهکارهای خروج از بحران، مدلی برای کاهش اثرات نامطلوب بحران هویت تبیین گردد. در ادامه مقاله ابتدا به بحث هویت و چالش‌های هویت در تیم‌های مجازی پرداخته می‌شود و آراء امام خمینی (ره) در رابطه با راهکارهای خروج از بحران مورد بحث قرار می‌گیرد. در نهایت نیز مدل تبیین شده ارائه و با استفاده از مدل معادلات ساختاری و تحلیل عاملی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

هویت

هویت را می‌توان آگاهی فرد نسبت به خود دانست که در نتیجه کنش‌های اجتماعی به طور مداوم و پیوسته توسط فرد شکل گرفته و مورد پشتیبانی قرار می‌گیرد (گیدنز، ۱۹۹۱). هویت شرط لازم زندگی اجتماعی است و بدون چارچوبی برای تعیین هویت اجتماعی، انسانها نمی‌توانند به صورت معنادار و پایدار با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. در واقع بدون هویت اجتماعی، جامعه‌ای وجود نخواهد داشت (جن‌کینز، ۲۰۰۰). نظریه پردازان هویت را در دو سطح فردی و اجتماعی تقسیم‌بندی می‌کنند (هاسلم، ۲۰۰۱ و موفقیان، ۱۳۸۳). هویت فردی، همان خود است که فرد آن را به عنوان بازتابی از زندگی می‌پذیرد (گیدنز، ۱۹۹۱) و در مقابل، هویت اجتماعی نوعی خودشناسی فرد در رابطه با دیگران می‌باشد (جن‌کینز، ۲۰۰۰ و موفقیان، ۱۳۸۳). جرج هربرت مید^۱، مهم‌ترین نظریه

1- George Herbert Mid

پرداز هویت اجتماعی معتقد است هر فرد هویت یا خویشتن خود را از طریق سازماندهی نگرش‌های فردی دیگران در قالب نگرش‌های سازمان‌یافته اجتماعی یا گروهی شکل می‌دهد، به عبارت دیگر، تصویری که فرد از خود می‌سازد و احساسی که نسبت به خود پیدا می‌کند در اصل، بازتاب نگرشی است که دیگران نسبت به او دارند (جن کینز، ۲۰۰۰). تئوری هویت اجتماعی در ابتدا تلاشی جهت فهمیدن پایه‌های روان‌شناختی تبعیضات درون گروهی بود (هاسلم، ۲۰۰۱). چرا اعضای یک گروه نسبت به اعضای دیگر گروه‌ها نگرش بدی داشته و چه چیزی باعث می‌شود تا اعضای یک گروه، گروه خود را برتر از سایر گروه‌ها بدانند؟ برای پاسخ به این سؤالات تاجفل و ترنر^۱ در اوایل سال ۱۹۷۰ مطالعاتی را پی‌ریزی کردند (هاسلم، ۲۰۰۱). در این مطالعات سعی شد تا مفاهیم هویت که بیشتر در علوم اجتماعی مورد بحث بود به حیطه سازمانی آورده شود. بنابر یافته‌های حاصل از این مطالعات، هویت اجتماعی مبنایی برای دریافت نقش‌های سازمانی معرفی شده است (هاسلم، ۲۰۰۱). منطق نگرش هویت اجتماعی بیان می‌کند در چه جاهایی زمینه‌های اجتماعی باعث می‌شود تا هویت سازمانی برای افراد برجسته گردد. سپس این مبنا برای برخی از رفتارهای مهم سازمانی همچون رهبری، انگیزش گروه، ارتباطات و خود سازمان مورد بحث قرار می‌گیرد (هاسلم، ۲۰۰۱). تاجفل (۱۹۸۶) بیان می‌کند هویت اجتماعی بخشی از یک مفهوم شخصی است که از دانش فرد از عضویتش در یک گروه (های) اجتماعی با ارزش‌ها و عواطف به هم پیوسته در میان اعضا نشأت می‌گیرد (تاجفل و ترنر، ۱۹۸۶ و ترنر، ۱۹۹۹). تئوری هویت اجتماعی چارچوبی ضمنی برای فهم روابط درون گروهی میان گروه‌ها فراهم می‌آورد. هدف این تئوری شناخت و پردازش فرآیندهای انگیزشی وابسته به ویژگی‌های ساختاری و ایدئولوژیک در محیط اجتماعی است (ترنر، ۱۹۹۹ و ریچر، ۲۰۰۴). در طی ۲۵ سال گذشته، تئوری هویت اجتماعی به عنوان یکی از مهمترین

1- Tajfel, H. & Turner, J. C.

چارچوب‌های نظری برای مطالعات روابط درون گروهی مطرح و سازماندهی شده است.

چالش‌های هویتی نیروی انسانی در تیم‌های مجازی

با توجه به ساختار تیم‌های مجازی و تکیه اصلی این تیم‌ها بر نیروی انسانی، مباحث مربوط به بررسی ویژگی‌ها و چالش‌های احتمالی نیروی انسانی در این تیم‌ها حائز اهمیت می‌باشد (هاروی، ۲۰۰۴). ساختار ویژه این گونه تیم‌ها، چالش‌های مختلفی را پیش روی کارکنان قرار می‌دهد. عمده این چالش‌ها، به علت کاهش و یا حذف ارتباطات رو در روست. با توجه به وابستگی شدید اعضا به یکدیگر در تیم‌های مجازی، اندازه‌گیری تلاش‌های فردی و عملکردی شغلی نیز در این گونه تیم‌ها مشکل خواهد بود (هاروی، ۲۰۰۴). فقدان ارتباطات رو در رو در راستای شکل‌دهی به هنجارها و قوانین غیررسمی که می‌تواند به عنوان مکانیزمی جهت تعدیل انحرافات باشد، یکی دیگر از چالش‌های تیم‌های مجازی است. بنابراین عمده چالش‌های موجود در تیم‌های مجازی به علت ماهیت ارتباطات است (هاروی، ۲۰۰۴ و هاسلم، ۲۰۰۱). یکی از بنیان‌های اساسی شکل‌گیری ارتباطات و الزامات زندگی اجتماعی مفاهیم هویتی است (جن کینز، ۲۰۰۰). کسب هویت نیازمند منابع نسبتاً شناخته شده و مشخص است به گونه‌ای که اختلال در هر کدام از این منابع، بنیان‌های کسب هویت را با بحران مواجه خواهد کرد (گافمن، ۱۹۵۹). از سوی دیگر، ساختار هویت مبتنی بر تداوم و تمایز درک شده توسط افراد است (جن کینز، ۲۰۰۰)، به گونه‌ای که اگر این ویژگی‌ها برای افراد توسط منابع کسب هویت فراهم نگردند، شکل‌دهی به هویتی پایدار با مشکل روبرو خواهد شد (گافمن، ۱۹۵۹ و جن کینز، ۲۰۰۰). بر اساس تحقیقات انجام شده در خصوص تیم‌های مجازی، با توجه به نوع ساختار این گونه تیم‌ها و فقدان

ارتباطات رودرو، امکان بروز بحران هویت وجود دارد. آنچه در این میان حائز اهمیت است روش خروج از بحران هویت و ساخت هویت مجدد است. از این رو در ادامه سعی شده است تا راهکار تبیین شده توسط امام خمینی (ره) برای حل این بحران مورد بررسی قرار گیرد.

راهکار خروج از بحران هویت

اندیشمندان راه‌های خروج از بحران هویت را به دو دسته بازسازی خاص‌گرایانه و بازسازی عام‌گرایانه تقسیم کرده‌اند. به گونه‌ای که برخی برای خروج از بحران هویت، پیشنهاد بازگشت به هویت پیشین و استقلال را ارائه می‌کنند و برخی دیگر، پیشنهاد حل شدن و پیوستن به کل یا هویت‌های جدید و جهانی را ارائه می‌نمایند. هر دو راه‌حل پیشنهادی بنا به موقعیت و شرایط قابل کاربرد هستند (گل‌محمدی، ۱۳۸۶). افراد در این گونه موارد می‌بایست قادر باشند در عین وجود تضادها و تداخل‌ها به خوبی هویت لازم جهت حفظ پایه‌های روان‌شناختی مورد نیاز در زندگی اجتماعی خود را کسب کرده و در عین حال بتوانند با تغییرات ساختاری به وجود آمده خود را همراه نمایند. در این بین، امام خمینی (ره) برای خروج از بحران هویت دو راهکار عمده ارائه می‌دهند.

۱. خودشناسی و خودباوری

۲. استقلال فرهنگی با تکیه بر فرهنگ اسلامی

ایشان در مورد اهمیت خودشناسی و خودباوری می‌فرمایند: «در سیر الی‌الله معرفت، اول منزل است. در طول تاریخ، در این سده‌های آخر کوشش شده است که ملت‌های جهان سوم خواب باشند، غافل باشند و توجهشان به شخصیت خودشان نباشد و شخصیت خودشان را اصلاً وابسته به غیر بدانند» (صحیفه امام، جلد ۱۳: ۵۳۱) و فرموده‌اند که هر ملتی که به خودشناسی و خودباوری دست یابد،

دچار بحران هویت نخواهد شد (صحیفه امام، جلد ۱۳: ۵۳۲-۵۳۱). به نظر ایشان احیای این هویت انسانی موجب ظهور انسانیت انسان می‌شود که تجلی آن را در حمایت چنین انسانی از اهدافی همچون استقلال، خود باوری، اتکای به نفس، امید به آینده، عدم سلطه‌پذیری، حمایت از پیشرفت واقعی و مظاهر واقعی تمدن، نفی هرگونه تقلید غیر عقلایی از دیگران، نقد سنت‌های غیر عقلانی خودی، حفظ کرامت و ارزش‌های اصیل انسانی و... می‌توان دید که زمینه هرگونه حرکت مستقل و تکاملی جوامع می‌باشد. به همین دلیل است که ایشان می‌فرماید: «موظفیم ما که انسان درست کنیم. انسان است که می‌تواند جلوی مفسد را بگیرد» یا می‌فرماید: «باید تلاش کرد تا آن مغز غیر انسانی، غیر اسلامی متحول شود به یک مغز انسانی» (صحیفه امام، جلد ۹: ۲۹۴). وی احیای این هویت انسانی را که فطری بوده و با طبیعت انسان هماهنگ است زمینه ایجاد یک تحول روحی روانی در فرد و به دنبال آن در جامعه می‌داند که یکی از نتایج آن استقلال طلبی است. در این باره امام خمینی می‌گوید: «اگر ما بیدار بشویم که ما هم موجودی هستیم مثل سایر موجودات ... بیداری، اراده پیش می‌آید که ما بخواهیم خودمان و سایل اجتماعی خودمان را فراهم کنیم با کوشش خودمان. باید کارهای خودمان را انجام بدهیم. مدتی می‌گذرد و ما خودمان صنعتگر خواهیم شد...» (صحیفه امام، جلد ۱۳: ۵۳۴ و ۵۳۵).

راه عمده دیگری که امام خمینی برای برون رفت از بحران هویت ارائه می‌دهند، رهایی از سلطه و وابستگی فرهنگی است. ایشان در بحث‌های خود، احیای هویت فرهنگی را که از آن تحت عنوان «هویت اسلامی - انسانی» یاد می‌کند، مهمترین راهکار حفظ و تداوم هویت فرد می‌داند. تأکید ایشان بر دو صفت «انسانی» و «اسلامی» به عنوان مهمترین ویژگی‌های هویت فرهنگی کشور در واقع تأکیدی بر بازگشت به هویت انسانی - عقلانی است که جوهره آموزه‌های قرائت عقل‌گرایانه و انسان‌گرایانه از اسلام است که توسط امام خمینی (ره) به عنوان یک

فقیه عقل‌گرا (اصولی) شیعه مورد تأکید قرار می‌گیرد. ایشان این نکته را بعنوان مقدمه حل مشکلات هویتی و شخصیتی مطرح می‌نمایند: «چاره و مقدمه اساسی آن است که ملت‌های مسلمان و دولت‌ها اگر ملی هستند کوشش کنند تا وابستگی فکری خود را از غرب بزدایند و فرهنگ و اصالت خود را بیابند و فرهنگ مرفقی اسلام را که الهام از روحی الهی می‌باشد بشناسند و بشناسانند (صحیفه امام، ج ۱۰: ۳۹۵ و ۳۹۶). همچنین ایشان می‌فرمایند: «ما باید اول تمام همت‌مان را صرف کنیم که خودمان را از این وابستگی فکری بیرون آوریم. ما فکرهايمان وابسته است، ما فرهنگمان وابسته است، ما باید سعی کنیم از این فرهنگ وابسته خودمان را خارج بکنیم (صحیفه امام؛ ج ۱۲، ص ۳۲۱). بر این اساس مشاهده می‌شود که امام خمینی (ره) برای خروج از بحران هویت دو راهکار ارائه می‌دهند اول خودشناسی و خودباوری و دوم استقلال فرهنگی. بر این اساس در ادامه سعی می‌شود تا این دو راهکار بر اساس آموزه‌های اسلامی و دیدگاه‌های امام خمینی (ره) تبیین گردد.

ادبیات نظری و توسعه فرضیات

استقلال فرهنگی

فرهنگ، مجموعه‌ای از باورها، آیین‌ها، آداب، سنت‌ها، رسوم و دین است که هویت هر جامعه انسانی را شکل می‌بخشد و از دیگر جوامع متمایز می‌سازد. بسیاری از اندیشمندان بر این باورند که موجودیت و هویت هر جامعه و تمدنی از استقلال فرهنگی آن جامعه بر می‌خیزد و خاستگاه استقلال در هر حوزه دیگری را باید در استقلال فرهنگی جست (منصوری، ۱۳۹۱). ریشه این نظریه و نگره را می‌بایست در این امر جست که فرهنگ به عنوان مجموعه‌ای از اندیشه‌ها و باورها، با روح و جان فردی و یا جمعی جامعه در ارتباط مستقیم است. اندیشه و بینش انسانی است که هویت فردی و یا جمعی انسان را می‌سازد و به آن معنا و مفهوم

می‌بخشد؛ از این رو، هرگونه تغییر و دگرگونی در حوزه بینش و نگرش و اندیشه و باورها به سرعت تاثیرات خود را در حوزه‌های دیگر به جا می‌گذارد. بنابراین استقلال فرهنگی به عنوان ضامن و حافظ استقلال سیاسی و اقتصادی و نظامی عمل می‌کند و تمدنی را از تمدن دیگر جدا و متمایز می‌سازد. لازم به ذکر است که سخن گفتن از استقلال فرهنگی به معنای آن نیست که از اصول عقلایی و ارزشی و فرهنگی مفید و سازنده دیگر جوامع بهره گرفته نشود، زیرا برخی از آداب و ارزش‌های اخلاقی در فرهنگ‌های دیگر برخاسته از اصول عقلایی و بشری است که به عنوان پیامبر باطن انسانی عمل می‌کند و قرآن و اسلام و قرآن آن‌ها را تایید و امضا کرده و می‌کند (منصوری، ۱۳۹۱). از همه این‌ها گذشته اسلام و قرآن خواستار هویت‌یابی فرهنگی امت و جامعه اسلامی هستند. بر همین اساس با شعار شعوربخش و هدایت‌گر: «قولوا لا اله الا الله تفلحوا»، زنجیرهای فرهنگی و تمدنی بردگی و جهل و بندگی را از دست و پای بشریت بر می‌دارد (اعراف، ۱۵۷). قرآن کریم برای رسیدن به استقلال فرهنگی و هویت بخشی و جلوگیری از وابستگی‌های فرهنگی برنامه‌ها و راهکارهایی را ارائه داده است.

نگاه امام خمینی (ره) به عنصر «فرهنگ» یک نگاه مبنایی و زیربنایی است، عنصر مهمی که شکوفایی‌اش می‌تواند موفقیت‌های مستمر و مکرر را برای بشریت خسته از قطب‌بندی‌های مبتنی بر زر و زور به ارمغان آورد و داشته‌های آنان را در مسیر صلاح و فلاح آنان به کار گیرد، چرا که در اندیشه ایشان همه انواع وابستگی‌های اقتصادی - سیاسی - نظامی ملت‌ها به قدرت‌های استکباری در وابستگی فکری و فرهنگی آنها ریشه دارد و توجه به این مهم نیز باید به عنوان نقطه آغاز هرگونه حرکت اصلاحی مدنظر قرار گیرد (اسفندیاری، ۱۳۸۶). در بیان بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران نجات ملت در فرهنگ و در دانشگاه‌ها باید طرح شود و رأس همه اصلاحات، اصلاح فرهنگ است. امام خمینی (ره) تا به آنجایی

نقش عنصر استقلال فرهنگی در تعیین سرنوشت جوامع را فارغ از نوع مذهب و ملیت آنان بالا می‌برد که آن را منشأ استقلال و موجودیت هر جامعه قلمداد کرده، فکر تحقق استقلال در ابعاد دیگر را با وابستگی فرهنگی محال و ساده اندیشی می‌خوانند (مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی، ۱۳۸۱).

فرهنگ در اندیشه امام خمینی (ره) عنصری است که هجوم به آن، در رأس تمامی اهداف استعمارگران است. حضرت امام (ره) ضمن توجه به عنصر فرهنگ در معنای عام آن به طور اخص به توانایی‌ها و شایستگی‌های فرهنگ موجود در جوامع شرقی که عبارت از فرهنگ اسلامی است اشارات متعدد و مکرر داشته، خود فرهنگی را مطرح می‌کنند که بر مدار تعلیمات اسلامی و اخلاقی انسانی استوار شده است. فرهنگی که به تعبیر ایشان مرفعی‌ترین فرهنگ است که (ملت‌های) شرق باید به این فرهنگ اسلامی تمام احتیاجاتش را اصلاح نماید. بر این مبنای، امام (ره) پایه‌گذار و پی‌ریز تفکری می‌شود که به اساس آن می‌توان با اتکاء به توانایی‌های خود، راه توسعه ملی را با اعمال راهبرد عدم تعهد در قبال قدرت‌های بحران‌زایی نمود. جایگاه عنصر فرهنگ تا بدانجاست که حضرت امام (ره) حتی در احکام تأسیس نهادهای انقلابی نیز این مهم را مدنظر قرار داده، فعالیت‌های فرهنگی را به عنوان اولویت اول از شرح وظایف و انتظارات خود از آنها می‌شمارند و بدینگونه توجه خود را نه فقط به اکنون بلکه به آینده نیز معطوف می‌کنند تا این عمل ایشان اشارتی پر نکته و پیام برای عاقلان گردد. در اندیشه حضرت امام (ره) که ترجمان بینش و نگرش ناب اسلامی است، فرهنگ هر جامعه، تشکیل دهنده موجودیت آن است و چنانچه جامعه‌ای در همه ابعاد اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی هم قوی و قدرتمند باشد اما دچار انحراف فرهنگی شده باشد، قدرتش پوچ و میان تهی خواهد بود (شیخ‌نوری، ۱۳۸۶). امام (ره) در تشریح دلیل این نظر خود می‌فرمایند: «اگر فرهنگ جامعه‌ای وابسته و مرتزق از فرهنگ

مخالف باشد، ناچار دیگر ابعاد آن جامعه به جانب مخالف گرایش پیدا می‌کند و در آن مستهلک شده موجودیت خود را در تمام ابعاد از دست می‌دهد» (صحیفه نور، جلد ۱۵). با توجه به مطالب ارائه شده، فرضیه اول این تحقیق به شرح زیر ارائه می‌گردد.

فرضیه ۱: بین استقلال فرهنگی و هویت در تیم‌های مجازی رابطه معناداری وجود دارد.

خودباوری

خودباوری نشان دهنده احساسی است که فرد نسبت به خود دارد. خودباوری یا احساسی که فرد از ارزش خود دارد، به تصورات وی از توانایی‌هایش و اینکه دیگران در مورد او به عنوان یک فرد چطور فکر می‌کنند، وابسته است. خودباوری در اعتماد به نفس، طرز رفتار و عملکرد فرد در زندگی اجتماعی اثر می‌گذارد. خودباوری در واقع سیستم باورهای درونی ماست که نشأت گرفته از تجربیات زندگی ما و ارتباطات و تفسیرات ما از آنهاست. در دیدگاه بنیانگذار جمهوری اسلامی، خودباوری اساس انقلاب ملت ایران می‌باشد. به اعتقاد ایشان، «اساس همه شکست‌ها و پیروزی‌ها از خود آدم شروع می‌شود. انسان اساس پیروزی است و اساس شکست است. باور انسان اساس تمام امور است» (صحیفه امام، ج ۱۴: ۳۰۶-۳۰۹). امام راحل استقلال و رهایی از وابستگی را در گِرو خودباوری ملت‌ها دانسته و می‌فرمایند: «این پیروزی که شما به دست آوردید، برای اینکه باورتان آمده بود که می‌توانید... همین باور توانایی، شما را توانا می‌کند. اساس این باور است که آنها از ما گرفته بودند. آنها ما را از همه چیز تهی کرده بودند، به طوری که افکار ما، باورهای ما، همه وابستگی داشت» (صحیفه امام، ج ۱۴: ۳۰۶-۳۰۹).

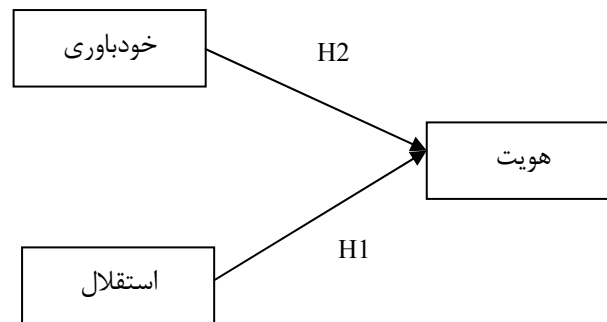
عزتمندی و کرامت‌خواهی را می‌توان بعنوان یک راهبرد اساسی و فراگیر در سخنان حضرت امام (ره) به مطالعه نشست (لطیفی، ۱۳۸۸). به اعتقاد ایشان،

خودآگاهی، خودیابی و خودباوری در فضای امید و اعتماد جوانه می‌زند، رشد می‌کند و ثمره می‌دهد. «تا ملت شرق خودش نفهمد این معنا را که خودش هم یک موجودی است خودش هم یک ملتی است شرق هم یک جایی است نمی‌تواند استقلالش را به دست بیاورد» (صحیفه امام، جلد ۱۲: ۱۰۸).

امام خمینی (ره) در جایی دیگر و در خطاب به ملت‌ها در خصوص اهمیت خودباوری و باور داشتن به افکار و عقاید خویشتن می‌فرماید: «اگر افکار یک ملتی وابستگی به قدرت بزرگی داشته باشد، تمام چیزهای آن ملت، وابستگی پیدا می‌کند. عمده این است که افکار شما آزاد بشود، افکار شما از وابستگی به قدرت‌های بزرگ آزاد بشود. اگر افکار شما آزاد شد و باورتان آمد که ما می‌توانیم که صنعتمند و صنعتکار باشیم، خواهید بود» (صحیفه امام، ج ۱۴: ۳۰۶-۳۰۹).

بر اساس مطالب ارائه شده و دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (ره) در خصوص اهمیت خودباوری و نقش آن در هویت‌بخشی به افراد، فرضیه دوم این تحقیق به شرح زیر ارائه می‌شود:

فرضیه ۲: بین خود باوری و هویت در تیم‌های مجازی رابطه معناداری وجود دارد.

شکل ۱: مدل تحقیق

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف توسعه‌ای- کاربردی و از نظر روش تحقیق، مطالعه موردی است. همچنین از حیث نحوه گردآوری داده‌ها، این تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی (غیرآزمایشی) و از شاخه مطالعات میدانی به شمار می‌آید و از حیث ارتباط بین متغیرهای تحقیق از نوع علی است (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۷۹). متغیرهای مستقل این تحقیق شامل خودباوری و استقلال فرهنگی بوده و هویت به عنوان متغیر وابسته به شمار می‌رود. جامعه آماری تحقیق شامل سازمان‌های دولتی فعال در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات و صنعت نرم‌افزار می‌باشند. دلیل انتخاب شرکت‌های فوق، سطح بالای ارتباطات الکترونیکی و نوع ارتباط آنها با مشتریان و ارتباطات مجازی درون گروهی آنهاست. به منظور انتخاب نمونه مناسب برای این تحقیق، با استفاده از روش تصادفی ساده، از بین کارکنان معاونت توسعه فناوری اطلاعات وزارت صنعت، معدن و تجارت، آزمودنی‌ها انتخاب شده‌اند. براین اساس، نمونه آماری این تحقیق شامل ۱۲۶ نفر می‌باشد. همچنین به منظور ارزیابی روابط بین متغیرهای مکنون و اندازه‌گیری شده در الگوی مفهومی از الگویابی معادلات ساختاری استفاده شد.

ابزار جمع‌آوری داده‌ها و روایی و پایایی آن

به منظور جمع‌آوری داده‌ها، بر مبنای معیارهای شناسایی شده، نخست پرسشنامه‌ای با ۳۰ سؤال طراحی شد که جهت سنجش اعتبار اولیه و حصول اطمینان از سادگی و قابل فهم بودن سؤالات، این پرسشنامه در اختیار ۲۵ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد مدیریت دانشگاه تهران قرار گرفت. پس از جمع‌آوری نظرات این افراد و انجام اصلاحات، تعداد سؤالات پرسشنامه به ۲۵ سؤال کاهش یافت. در مرحله بعد، پرسشنامه اصلاح شده بین ۲۰ نفر از کارشناسان معاونت

توسعه فناوری اطلاعات وزارت صنعت، معدن و تجارت توزیع و تحلیل عاملی بر روی آن انجام شد. از آنجا که پرسشنامه با هدف اندازه‌گیری ۳ عامل مطرح شده در مدل مفهومی پیشنهادی طراحی شده بود، بنابراین با توجه به تحلیل عاملی انجام شده، برخی از سؤالات نامناسب (دارای بار عاملی کمتر از ۰/۵) (سرمد و همکاران، ۱۳۷۹، ص ۲۷۴) حذف شده و مجدداً تحلیل عاملی صورت گرفت که در نهایت پرسشنامه‌ای با ۲۲ سؤال بین ۱۲۵ نفر از کارکنان واحدهای زیر مجموعه معاونت توسعه فناوری اطلاعات وزارت صنعت، معدن و تجارت و با استفاده از مقیاس لیکرت (از کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵) توزیع شد و از این تعداد ۹۶ پرسشنامه (حدوداً ۷۶ درصد)، برگشت داده شد، جدول (۱) نام واحدها و تعداد پرسشنامه‌های برگشتی را نشان می‌دهد.

جدول ۱: واحدهای نمونه و پرسشنامه‌های برگشتی

نام واحد	تعداد پرسشنامه برگشتی
مرکز توسعه تجارت الکترونیکی	۳۶
دفتر توسعه دولت الکترونیکی	۳۱
دفتر توسعه صنعت فناوری اطلاعات	۲۹

سپس بر روی داده‌های جمع‌آوری شده، ابتدا مقدار KMO و آزمون کرویت^۱ به منظور تعیین صحت و حداقل شرط لازم برای انجام تحلیل عاملی محاسبه شد، که مقدار آن برابر با ۰/۹۵۶ بود که این مقدار ضریب کاملاً مناسبی بوده و روایی نمونه‌ای که تحلیل عاملی بر روی آن انجام شده را تأیید می‌کند. همچنین به منظور آزمون پایایی^۲ پرسشنامه، آلفای کرونباخ (برای کل عوامل ۰/۹۲۸) برای هر دسته از سؤالاتی که بر روی یک عامل بارگذاری شده‌اند، محاسبه شد.

1- Sphericity
2- Reliability

تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات این تحقیق با استفاده از تحلیل همبستگی پیرسون و به کمک نرم‌افزار SPSS 18.0 انجام گرفت، همچنین در این پژوهش به منظور ارزیابی روابط بین متغیرهای مکنون و اندازه‌گیری شده و تحلیل مسیر و محاسبه بارعاملی متغیرها در الگوی مفهومی از الگویابی معادلات ساختاری با بهره‌گیری از نرم‌افزار LISREL 8.0، استفاده شد.

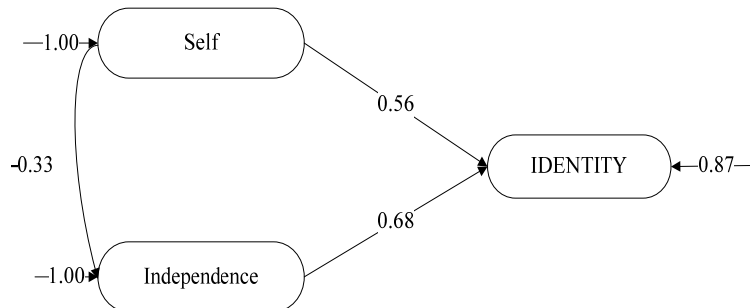
یافته‌ها حاکی از آن است که از مجموع ۹۶ پاسخ‌دهنده، حدود ۵۱ درصد از افراد پاسخگو را مرد و ۴۹ درصد آن را زن تشکیل می‌دهد، همچنین به لحاظ توزیع پاسخ‌دهندگان براساس مقطع تحصیلی، ۴۳ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۴۹ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۸ درصد دارای مدرک دکتری بودند. از نظر گروه سنی نیز، ۷۷ درصد در گروه سنی کمتر از ۴۰ سال و ۲۳ درصد در گروه سنی بیشتر از ۴۱ سال قرار داشتند. همبستگی بین متغیرهای پژوهش در جدول (۲) ارائه شده است. همان گونه که در جدول مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی بین متغیرهای پژوهشی مثبت و معنی‌دار است.

جدول ۲: همبستگی بین متغیرهای پژوهش

		Self	Independence	IDENTITY
Self	Pearson Correlation	1	0/098	.792(**)
	Sig. (2-tailed)	0	0.166	.000
	N	96	96	96
Independence	Pearson Correlation	0/098	1	.816(**)
	Sig. (2-tailed)	0.166	0	.000
	N	96	96	96
IDENTITY	Pearson Correlation	.792(**)	.816(**)	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	0
	N	96	96	96

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

متغیر خودباوری با واژه Self، استقلال فرهنگی با واژه Independence و هویت با واژه IDENTITY در جدول (۲) و شکل (۲) نشان داده شده‌اند. شکل (۲) معنی‌داری ارتباط بین متغیرها را نشان می‌دهد.

Chi-square=62.74, df=25, P-value=0.0000, RMSEA=0.057

شکل ۲: مدلسازی معادلات ساختاری (ضرایب استاندارد)

در راستای تأیید مدل اندازه‌گیری، مقدار X^2 می‌بایست کم، نسبت X^2 به درجه آزادی^۱ کوچکتر از ۳، RMSEA^۲ کوچکتر از ۰/۰۸ و نیز GFI^۳ و AGFA^۴ بزرگتر از ۹۰٪ باشند (هومن، ۱۳۸۴). در این صورت می‌توان نتیجه گرفت که مدل برازش بسیار مناسبی دارد. همچنین مقادیر t نیز اگر بزرگتر از ۲ و یا کوچکتر از ۲- باشند، در سطح اطمینان ۹۹٪ روابط بین متغیرهای پژوهش معنی‌دار خواهند بود.

به منظور شناخت هر چه بهتر روابط علی و چگونگی تأثیر گذاری خودباوری و استقلال فرهنگی بر هویت، تحلیل مسیر با استفاده از الگوی معادلات ساختاری صورت گرفت. یافته‌های این پژوهش، مؤید نتایج و یافته‌های تحلیل مسیر در الگوی

- 1- Degree of Freedom
- 2- Root Mean Square Error of Approximation
- 3- Goodness of Fit Index
- 4- Adjusted Goodness of Fit Index

ساختاری مربوط به فرضیه‌های پژوهش است. همانطور که در خروجی نرم‌افزار از تخمین‌های استاندارد (شکل ۲) و نیز اعداد معنی‌داری مربوط به تحلیل مسیر در فرضیه‌های پژوهش (جدول ۳) مشاهده می‌شود، اندازه شاخص‌ها حاکی از برازش مناسب الگو است و مقدار کای دو بر درجه آزادی برابر با $2/5$ و کوچکتر از مقدار مجاز ۳، مقدار RMSEA برابر با $0/057$ و کوچکتر از $0/08$ است. رابطه‌ها و کمیت‌های t نیز نشانگر رابطه معنی‌دار بین خودباوری و هویت ($\lambda=4/21$)، $Y=0/56$ ، و استقلال فرهنگی و هویت ($Y=0/68$, $\lambda=5/85$) می‌باشد. مجموع این نتایج مطابق با جدول (۳) بیانگر معنی‌داری روابط بین متغیرهای این تحقیق و تأیید فرضیات ۱ و ۲ می‌باشد.

جدول ۳: ضرایب تأثیر خودباوری و استقلال فرهنگی بر هویت

مسیر فرضیه‌ها	ضریب مسیرها	T	معنی‌داری
خودباوری استقلال	۰/۵۶	۴/۲۱	معنی‌دار
فرهتگی	۰/۶۸	۵/۸۵	معنی‌دار

$X^2 = 62/74$, $df=25$, $X^2/df=2/5$, $RMSEA=0/057$, $CFI=0/97$, $GFI=0/91$

نتیجه‌گیری

نفوذ فناوری اطلاعات در حوزه سازمان‌ها و ظهور تیم‌های مجازی با کم‌رنگ ساختن قدرت منابع کسب هویت و نسبی کردن آنها، هویت‌سازی و هویت‌یابی به شیوه سنتی را بسیار دشوار ساخته است. افراد در این گونه تیم‌ها دیگر نمی‌توانند به صورت معنادار و پایداری با یکدیگر ارتباط برقرار نمایند. بحران هویت زندگی اجتماعی انسان‌ها را دچار اختلال می‌کند و افراد و گروه‌ها ناچارند بحران ایجاد شده را به نحوی حل کرده و پشت سر بگذارند. بازسازی هویت یکی از مواردی

است که در چنین شرایطی می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. بازسازی هویت در سه سطح خود، خود و گروه و بین گروهی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. در این تحقیق با استفاده از رهنمودهای امام خمینی (ره) سعی شد تا مدلی ارائه شود تا بر اساس آن بتوان برای پاسخ به بحران هویت پیش آمده در تیم‌های مجازی راهکاری مناسبی ارائه کرد. براین اساس، دو عامل خودباوری و استقلال فرهنگی به عنوان فاکتورهای شکل‌دهنده به هویت فرد و به عنوان عوامل بحران‌زا در تیم‌های مجازی که فاقد ارتباطات رو در رو هستند، مطابق با دیدگاه‌های امام خمینی (ره) مطرح شده و مورد سنجش قرار گرفت. آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از مدل معادلات ساختاری موید معنی‌داری روابط تبیین شده در مدل مفروض مطابق با دیدگاه‌های بنیانگذار جمهوری اسلامی در این زمینه می‌باشد. نتایج این تحقیق نشان داد افرادی که دارای خودباوری بالایی هستند می‌توانند دارای هویت محکم‌تری نیز باشند. از این رو یکی از عوامل خروج از بحران هویت، افزایش خودباوری افراد است. این نتیجه در بیان امام خمینی (ره) به صورت تأکید بر خودشناسی هویتی افراد در جامعه که نتیجه آن خودباوری و اتکاء به نفس و در نتیجه عدم خودباختگی هویتی است، خلاصه شده است. از سوی دیگر نتایج این پژوهش، بر تأثیر مثبت استقلال فرهنگی بر هویت دلالت دارد و می‌توان بر اساس رهنمودهای امام راحل نتیجه‌گیری کرد که استقلال فرهنگی نیز یکی دیگر از عوامل مهم برای خروج از بحران هویت است، بعبارت دیگر، بحران‌زدایی از هویت با استفاده از این عامل عبارت است از: زدودن وابستگی فرهنگی و تلاش در جهت استقلال فرهنگی و طرد عناصر ناهمخوان سایر فرهنگ‌ها از ساختار هویتی سازمانی. این پژوهش، همچون سایر پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی مواجه بود، یکی از این محدودیت‌ها، کمبود منابع پژوهشی در حوزه تحت بررسی بویژه با رویکرد اسلامی به هنگام تطبیق یافته‌ها و نتایج بود. محدودیت دیگر، نمونه این پژوهش می‌باشد که بدون

شک نمی‌تواند معرف کلیه سازمان‌های دولتی و خصوصی فعال در حوزه فناوری اطلاعات باشد و از این رو نتایج این تحقیق بطور کامل تعمیم‌پذیر نیست. برای این اساس پیشنهاد می‌شود محققان در پژوهش‌های آینده، به شناسایی عوامل خروج از بحران هویت اولاً در سایر انواع سازمان‌های بخش دولتی و خصوصی و ثانیاً با تکیه و تأکید بیشتر بر آموزه‌های قرآن کریم، سیره ائمه و دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) اقدام نمایند.

منابع

۱. اسفندیاری، خلیل (۱۳۸۵)، استقلال و خودباوری در اندیشه امام خمینی(ره). روزنامه رسالت، ص ۱۶.
۲. خودباوری و خودکفایی از دیدگاه امام خمینی (۱۳۸۱)، مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی(ره)، چاپ اول.
۳. سرمد، زهره؛ بازرگان عباس و الهه حجازی (۱۳۷۹)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: مؤسسه انتشارات آگاه.
۴. شیخ‌نوری، محمد امیر (۱۳۸۶)، مهندسی فرهنگی، راهکار مقابله با تهاجم فرهنگی، ماهنامه زمانه، شماره ۵۸.
۵. گل محمدی، احمد (۱۳۸۶)، جهانی شدن، فرهنگ، هویت، تهران: نشر نی.
۶. لطیفی، محمود (۱۳۸۸)، خودباختگی و خودباوری از دیدگاه امام خمینی، ص ۲۲.
۷. منصوری، خلیل (۱۳۹۰)، قرآن و استقلال فرهنگی.
۸. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۷۹)، تحریر الوسيله، قم: مؤسسه مطبوعات دارالعلم، چاپ ۱۴.
۹. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۷۸)، صحیفه نور، تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی، چاپ ۹.
۱۰. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۶۹). صحیفه نور، تهران: سازمان مدارک علمی و فرهنگی انقلاب اسلامی، چاپ ۲.
۱۱. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۸۵)، صحیفه نور، تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی، چاپ و نشر عروج، چاپ ۱۰.
۱۲. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۶۹)، صحیفه نور، تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی، چاپ ۱۳.
۱۳. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۷۲). صحیفه نور، تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی، چاپ ۱۵.

۱۴. هومن، حیدرعلی (۱۳۸۴)، مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل. تهران: انتشارات سمت.

15. Foucault, Michel (1986), **Of Other Spaces**, Diacritics, 16, 22-27.
16. Giddens, A. (1991), **Modernity and Self-Identity**, Cambridge: Polity Press.
17. Goffman (1959), **The Presentation of self in every day life**, Oxford Advanced Press.
18. Harvey, Micheal; Milord, M. Noveicevic & Gary, Garrison (2004), Challenges to Staffing Global Virtual Team, **Human Resource Management Review**, 14, 275-294.
19. Haslam, S. Alexander (2001), **Psychology in Organizations** (The Social Identity Approach), SAGE Publication, London.
20. Jenkins, Richard (2000), **Social Identity 2rd**, Taylor and fancies group.
21. Reicher, S. (2004), **The context of social identity**: Domination, resistance, and change, *Political Psychology*, 25, 921-945.
22. Tajfel, H. & Turner, J. (1985), **The social identity theory of intergroup behavior**. In S. Worchel and W. Austin (eds.), *Psychology of Intergroup Relations*, 2: 7-24, Chicago: Nelson-Hall.
23. Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986), **The social identity theory of intergroup behavior**. *Psychology of intergroup relations* (2nd edn), pp. 7-24, Chicago: Nelson-Hall.
24. Turner, C. John (1999), **Some Current Issue in research on Social Identity and Self – Social Identity Context Commitment Content**, Blackwell Publishers, London, PP. 6-8.
25. Turner, C. John (1999), **Some Current Issue in research on Social Identity and Self – Social Identity Context Commitment Content**, Blackwell Publishers, London, PP. 6-8.